

Van armoede

Jonah Falke

Uitgeverij Vrij Nederland

Proloog:
De dood op een straathoek

Parijs is verlaten, het is twee dagen voor kerst. In een groot deel van het openbaar vervoer wordt gestaakt tegen hervormingen van het pensioenstelsel. Door de lege straten rijden alleen nog taxi's en bomvolle bussen met beslagen ruiten. De buschauffeurs rijden hard en kijken verveeld. Het jaar was lang en de dagen zijn kort.

De Parijzenaren zijn grotendeels verdwenen, de kerst of de kou houdt ze binnen of jaagt ze naar familie of vrienden op het platteland. Ook de meeste Europese toeristen hebben afgezien van een bezoek aan de stad. Parijs is overgeleverd aan daklozen, een handjevol Amerikanen, Chinezen en Japanners. En aan bezorgers.

Een paar van die fietsbezorgers zit op de stoep van een supermarkt tegen een warmeluchtrooster. Hun vierkante rugzakken liggen verspreid over de grond, als de omgegooide blokkendoos van een kind. Ze staken niet, ze pauzeren. Het schijnen werkende armen te zijn: zelfstandig ondernemers die geen pensioen opbouwen. Er is nog geen later, ze leven ongewild 'in het moment'. Een van de bezorgers zet muziek op met zijn telefoon. Het galmt en hij knikt ernstig mee op de maat.

Doordat de metrostations gesloten zijn, lopen er ook tientallen ratten op straat. Terwijl ze zich eerder verschansten in de warme stations, krijgen ze nu ruim baan op het trottoir. Ze verdringen elkaar rond een vuilnisbak. De bezorgers kijken er onbewogen naar. Dan komt er een ouder echtpaar in goed zittende lange jassen de hoek om, hun lichtvoetigheid maakt plaats voor een frons. Ze lopen met een boog om de jongens heen.

In mijn hotel aan de Rue Greneta zal kerst niet gevierd worden dit jaar. Ongeschoren mannen, vermoedelijk moslims, werken dag en nacht aan de renovatie van de lobby. Het ruikt er naar verf. Alle meubels zijn afgedekt met plastic zeil dat traag opbolt als je

erlangs loopt. De man achter de receptie zegt dat de stakingen ervoor zorgen dat zijn hotel leegstaat. ‘Ik hoop niet dat je nog ergens heen wilt morgen. Een taxi moet je al een dag van tevoren bestellen,’ verzucht hij. Ik zeg dat ik nergens heen hoef. Mijn zwak voor ploeterende ondernemers is groot. Ook als ze alleen maar aardig zijn uit winst oogmerk. Achter de man, onder het kastje met kamersleutels, ligt zijn dialyseapparaat. Het apparaat en de kabels zijn neergekwakt alsof het een stofzuiger is in een donker berghok. Het vechten voor zijn gezondheid lijkt synchroon te lopen met het voortbestaan van het hotel, dat zonder gasten geen lang leven beschoren is. Een paar maanden later zal de hele wereld in lockdown zijn en zal er even geen enkele toerist meer in Parijs komen.

Ik loop door de stad en zie dat de Notre Dame nog in puin ligt; de renovatie wordt gestaakt rond de kerstdagen. In plastic gewikkelde standbeelden lijken op metershoge spoken. Dat dit symbool van de joods-christelijke traditie verwerd tot ruïne, konden sommigen niet verkroppen. Op het moment dat de Notre Dame nog brandde doneerden grote modemerken en de burgemeester van Parijs honderden miljoenen euro’s om de renovatie zo snel mogelijk te laten beginnen. Ze verdrongen elkaar als de ratten rond de vuilnisbak. De zwartgeblakerde Grenfelltoren in Londen bleef nog jaren zo staan. Een brandweerman die zijn leven waagde door de brandende toren in te gaan, zei dat men jaren later nog steeds steggelde over wie de rekening moest betalen en de schuld moest dragen: ‘Het maakt geen fuck uit of je zwart of wit bent, het gaat erom of je rijk of arm bent.’

Op eerste kerstdag drink ik koffie in de buurt van de Seine. In de schaduw van een pompeus gebouw zie ik een dakloze op een luchtrooster liggen. Ik loop op hem af en blijf staan, want hij komt

niet in beweging. Een vrouw in een gele regenjas heeft een ambulance gebeld. Ze komen aanrijden met zwaailichten, maar zonder sirene. De verpleegkundigen trekken handschoenen aan, vragen de man iets, en nogmaals. Dan voelt een van hen even in zijn nek, kijkt zijn collega aan, en dat is het dan.

De levenloze man ligt op het luchtrooster te wachten om roemloos begraven te worden. Een gehaaste fietsbezorger met een koptelefoon scheldt omdat hij moet uitwijken. De verpleegkundigen pakken een wit laken uit de ambulance. Tussen de pracht en praal valt hij misschien te veel op. De dood op een straathoek in een van de rijkste buurten van de wereld. De vrouw in de gele regenjas wordt bedankt en loopt verder. Ze kijkt nog één keer achterom en dan gaat het leven in deze stad weer door.

Een halfjaar later vraagt *Vrij Nederland* of ik een artikel over ‘armoede in Nederland’ wil schrijven, aangezien die volgens de planbureaus gaat toenemen. Bijna antwoordde ik: ‘Ja, leuk!’, want ik had graag een excuus om naar plekken te gaan die anders verborgen zouden blijven. Maar zoals je anderen nooit te veel met vreugde of sores moet lastigvallen, zei ik bedeesd: ‘Doe ik graag. Wat is de deadline?’

Na het verschijnen van mijn debuutroman had een vriendin namelijk gewaarschuwd: ‘Nederlandse schrijvers gaan na hun eerste boek schrijvertje spelen. Ze maken niks meer mee en produceren saaie boeken.’ En Rodaan Al Galidi zei: ‘Zodra ze hun eerste roman geschreven hebben, stoppen ze met leven en beginnen hun ego op te pompen. De ervaringen waarop ze kunnen bogen zijn bier drinken, de dood van de hond, de begrafenis van oma.’ En Maxim Gorki gaf Isaak Babel het advies dat hij de schrijftafel

moest verlaten en ‘onder de mensen’ moest komen om een betere schrijver te worden.

Ik schreef wel een nieuwe roman, maar ik wilde ook gelijktijdig blijven leven, door te zien wat andere mensen doen, en hoe. Binnen zitten, uitdijen en alleen in je eigen ‘fantasieën’ geïnteresseerd raken: dat was een schrikbeeld geworden. Zo begon ik reportages te maken.

Terwijl ik aan dat artikel over armoede werkte, werd het me snel duidelijk dat het schier onmogelijk was om het in één artikel te vatten. De problemen van armen zijn divers en complex, net zoals die van de hulpverlening. Ik stelde een serie artikelen voor. In de twee jaar die volgden, zou ik me tussen de armen en hulpverleners begeven. Ik deed het niet uit medelijden of om het systeem of politici aan te klagen. Het mochten geen verhalen zijn waarin het moralisme slordig bedekt wordt. Dat zou de eventuele lezers onderschatten of vervelen. Ook schep ik er weinig vreugde in om de onheilsprofeet of de verlosser uit te hangen.

Wel wilde ik weten waarom Nederland een welvarend land genoemd wordt als er mensen op straat doodvriezen. Contactarm in verschoten flats wonen zonder vloerbedekking of meubilair, alsof ze binnen aan het zwerven zijn. En wat zegt het dat er voor het eerst een minister van armoedebestrijding aangesteld is? Terwijl het vertrouwen in diezelfde overheid juist historisch laag is.

Als je wilt zien hoe welvarend een land is, kun je misschien het best eerst naar de onderkant kijken. Je hoeft geen genie te zijn om te weten dat de opwindende van de wederopbouwgeneratie, hun kinderen en de eindeloze jaren negentig, gestold zijn in beloften. Misschien schreef ik deze reportages wel om die verschillen tussen kansarm en kansrijk scherper te zien. Want het is makkelijk

om het níet te zien, al is het overal om je heen. Zoals je door Parijs loopt en de vleesgeworden armoede gewoon voor je neus ziet liggen, om over geestelijke armoede nog maar te zwijgen.

En dan zijn er ook nog de planbureaus die je op de schouder tikken en zeggen dat de armoede óók voor de middenklasse klaarstaat. Weinig vrolijks allemaal. Maar tussen alle ellende door vergaten de armen en de hulpverleners die ik sprak meestal niet om te lachen. Ze verstonden de kunst van het relativeren van je eigen toevallige positie in deze wereld. Misschien is dat een schrale troost voor de toekomst.

Terwijl ik dit boek schreef, vroegen mensen soms wat ik persoonlijk met armoede had. In die vraag klonk de gedachte door dat als je zelf niet arm bent of bent geweest, je er niet over zou mogen of kunnen schrijven. Deze hang naar zuiverheid, het recht om te spreken, staat me bijzonder tegen. Elke vorm van zuiverheid staat me eigenlijk tegen. Wantrouw mijn intenties maar, dacht ik dan, want alleen een leugenaar zal je zeggen dat hij écht te verrouwen is.

Schrijver Geert Mak vergeleek journalisten eens met brandweerlieden: ze zijn gefascineerd door het vuur, maar ze helpen tevens met blussen. Of ik zo'n journalist ben, betwijfel ik. Branden blussen wil ik niet, maar ik zal het vuur ook niet moedwillig oppoken; ik wil slechts toekijken.

Ik vind het erg aangenaam om in een wereld te verkeren waarin er nog wel echt iets op het spel staat, al zou de hoeveelheid leed in iemands leven natuurlijk nooit een wedstrijd mogen zijn. Waar bestaanszekerheid geen geboorterecht is, wordt weinig gezeurd. Een pislucht zegt mij meer over het leven dan de geur van parfum. Het zal een vorm van omgekeerd snobisme zijn.

1. Een achterstandswijk: leven op beton

Achter de voordeur

De concentratie achterstandswijken is nergens in Nederland zo hoog als in Arnhem. Immerloo is de armste wijk van die stad. Aan de rand van Arnhem staan zes flats, omarmd door een snelweg. Hier wonen zo'n zevenhonderd gezinnen, er groeien kinderen op die zonder te ontbijten naar school gaan en die het centrum van de stad nog nooit hebben gezien.

Met maatschappelijk werker Hans van Heijningen van welzijnsorganisatie Achter de Voordeur loop ik richting de flats. Hij is een man van middelbare leeftijd in een blauwe regenjas en met een verrookte stem. Het geluid van de snelweg is niet te negeren, en dan beginnen er ook nog honden te huilen. 'Misschien zijn het wolven,' zegt Hans grijnzend.

Driekwart van de bewoners hier is immigrant – ex-vluchteling – en zit in de bijstand. De helft van hen heeft schulden. 'Er is eigenlijk een ontbrekende link tussen VluchtelingenWerk Nederland en de maatschappij, terwijl VluchtelingenWerk de organisatie is die ervoor zou moeten zorgen dat mensen deel gaan uitmaken van de samenleving. Als we morgen een brief in de bus gooien dat we de flats over een week gaan slopen, krijgen we geen reactie. Je moet naar de mensen toe als je ze wilt bereiken.'

Zijn aanpak doet denken aan het werk van een Jehova's getuige: ook Hans belt ongevraagd aan en komt een beter leven brengen. 'Ik verwonder me elke keer over iemands situatie in plaats van dat ik die kwalificeer.' Oordelen is iets voor een volgend leven. Hierin schuilt het succes van Achter de Voordeur: 80 procent van de mensen gaat met de hulpverleners in gesprek en aan-

vaardt hun hulp. Hans vormt geen bedreiging, omdat hij een kalme, rokende missionaris in een blauwe regenjas is.

Toen de wijkteams (loketten waar mensen zich kunnen melden met vragen) rond 2017 werden opgericht, is Hans' werk – bemoeizorg – grotendeels verdwenen. Hij heeft op dat moment Achter de Voordeur opgericht en wordt nu als zzp'er ingehuurd door de woningcorporatie om handtekeningen op te halen voor het doorvoeren van de verduurzaming van de flats. Als 70 procent van de bewoners akkoord gaat, kan het verduurzamen beginnen. Het gaat Hans echter vooral om de bijvangst: nadat hij om een handtekening heeft gevraagd, biedt hij zijn hulp aan.

In Arnhem zijn tal van organisaties en instanties die hulp bieden bij schulden, maar het grote verschil is dat Hans met Achter de Voordeur niet wacht op een hulpvraag, maar zelf het initiatief neemt: 'Mijn werk bestaat eruit te voorkomen dat je situaties zoals in de Parijse voorsteden krijgt. Het is een kwestie van signaleren en vervolgens aankaarten bij de juiste partijen en hopen dat ze daarop aanhaken. Ik kom van alles tegen: schulden, armoede, gezondheidsproblemen, wietplantages, vervuiling, verwaarlozing, psychoses, overlast, taalbarrières en eenzaamheid.' Volgens Hans zijn veel organisaties zo met hun eigen stukje hulpverlening bezig dat ze het geheel niet overzien. 'Er moet een keten worden opgebouwd. Anders heeft het eigenlijk helemaal geen zin. Mensen hebben nooit maar één probleem.'

Hij legt uit dat de cruciale factor om te voorkomen dat iemand in de armoede terechtkomt niet de overheid is, maar een sociaal netwerk. 'Het euvel is dat de mensen hier allemaal dezelfde problemen hebben, dus dat ze elkaar niet even kunnen helpen. Zo komen ze in een neerwaartse spiraal terecht.' Hans hamert op

meer bemoeizorg, kwijtscheldingen, betere communicatie, scholing en uiteindelijk werk. ‘Als wij drie mensen aan het werk krijgen in het jaar, hoeven die geen uitkering meer te ontvangen. Met dat geld kun je ons makkelijk betalen om de wijk in te gaan en problemen te voorkomen, en dus geld te besparen.’

We passeren een bankje met een puisterig meisje en een slungelige jongen die aan het eind van deze ochtend een fles rosé delen. Verderop, in het groen, loopt een man in zichzelf te schreeuwen. Op het plein voor een flat speelt een jongen met een basketbal, en een ander kind verjaagt met een stok de vogels in een boom.

‘Men leeft hier vooral binnen, want buiten kost alles geld. Ik kom soms ook moeilijk binnen. Dat zijn deels cultuurgedragingen. Veel vrouwen mogen niet naar buiten en als een vrouw mij binnenlaat, maakt iedereen haar daarna voor hoer uit. Mij zien ze vaak eerst als iemand van de overheid. In de landen waar ze vandaan komen, is de overheid meestal de grootste boef.’

We gaan een flat van dertienhoog binnen. Als je nog niet depressief was, dan word je het wel hier. Het lijkt net een gevangenis. Dikke zware deuren slaan onvriendelijk hard achter ons dicht. Alles is van glas, ijzer en beton: functioneel en onpersoonlijk. Het trappenhuis ruikt naar uitwerpselen. ‘Soms pissen ze van boven naar beneden, of honden gebruiken het trappenhuis als toilet.’

De flat staat haaks op het lawaaierige asielzoekerscentrum, waar de opwindende van het gevlucht zijn en aan een nieuw leven kunnen beginnen nog in de lucht hangt. Dit is het nieuwe leven. Ik weet dat hier honderden mensen wonen, maar je ziet niemand. Die geur in de gang is het enige bewijs van hun aanwezigheid.

‘Heb jij nog suggesties?’ vraagt Hans. ‘Als ik het woord “hulp” noem, zeggen mensen meteen nee.’